

Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек

Проблематика подальшого визначення напрямів розвитку наукових бібліотек, їх функціонально-структурних трансформацій в умовах глобального електронного середовища зібрала на засідання секції «Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек» близько 60 фахівців з України, Росії, Білорусії. Було заслухано низку доповідей з мультимедійними презентаціями представників бібліотек, інформаційних центрів, провідних фахівців наукових установ, керівників комерційних фірм — постачальників продуктів та послуг для бібліотечної галузі.

Роботу секції розпочали тренінгом зав. відділу Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії (Москва) **О. Й. Бродовського** щодо нових рішень та можливостей системи автоматизації бібліотек ІРБІС. Ця система є типовим інтегрованим рішенням для автоматизації бібліотечних технологій і призначена для використання в книгозбірнях будь-якого типу і профілю. Вона повністю сумісна з міжнародними форматами представлення бібліографічних даних UNIMARC і MARC-21, дає змогу підтримувати довільну кількість багатомовних бібліографічних баз даних, описувати будь-які види документів, має розвинуті засоби організації корпоративної взаємодії бібліотек. При цьому система уможлиблює підтримку традиційних («паперових») технологій, починаючи від листів замовлень і книг сумарного обліку і закінчуючи показчиками та всіма видами каталожних карток. Система ІРБІС постійно розвивається. Серед нових її можливостей доповідач відзначив засоби підтримки технологій, орієнтованих на використання штрих-кодів і радіочастотних міток на примірниках видань і читачьких квитках. Але основними новачками є продукти: «ІРБІС-64 Повнотекстові бази даних», «ІРБІС Імідж-каталог» для формування повноцінних каталогів на основі розпізнавання сканованих зображень каталожних карток, «J-ІРБІС» для створення сучасного сайту бібліотеки на базі функцій Веб-ІРБІС і можливостей системи управління контентом «Joomla!», «ІРБІС-Аналітика» для повністю автоматичного запозичення аналітичних описів журнальних статей. О. Й. Бродовський детально зупинився на системі «ІРБІС-128» – багатоплатформенному рішенні на основі веб-технологій і розподілених баз даних, що має трирівневу структуру (система керування базами даних, сервер додатків, клієнт) і призначену для побудови корпоративних бібліотечних систем і технологій.

Керівник відділу наукометрії та бібліометрії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), канд. техн. наук **Л. Й. Костенко** у своєму виступі «Синергетичні засади розвитку бібліотечного простору» наголосив на необхідності нових підходів до розвитку бібліотечної справи. Один з них – синергетичний. Допповідач зауважив, що розвиток бібліотеки можливий лише при надходженні до неї зовнішньої інформації та її готовності до, обумовлених новою інформацією, трансформаційних процесів. Бібліотечну практику синергетика орієнтує на поглиблення інформаційної взаємодії бібліотек з суспільними інституціями та проведення інтеграційних функціонально-структурних трансформацій. У бібліотекознавстві синергетика вносить, насамперед, нову складову методологічної бази проведення досліджень, що передбачає перехід від описового представлення явищ і закономірностей до створення їх аналітичних

моделей на основі використання розвинутого математичного апарату. Як приклад, Л. Й. Костенко розглянув синергетичний феномен самоорганізації інформаційних потоків, що наближено описується (апроксимується) емпіричними ранговими закономірностями Ципфа, Лотка, Бредфорда, Мандельброта та ін. Характерною особливістю цих закономірностей є їх масштабна інваріантність. Згідно принципів синергетики, математична модель масштабно інваріантних процесів представляється усталеними законами розподілу теорії ймовірностей. Зазвичай ці закони не описуються елементарними функціями, тому всі намагання представити їх такими функціями не могли мати успіху. Синергетичний підхід дав змогу здійснити теоретичне узагальнення всього спектра рангових закономірностей, що мають місце в різних сферах системи соціальних комунікацій, і подати їх у вигляді одного закону, що може бути названим законом самоорганізації соціально-інформаційних комунікацій.

Зав. відділу Центральної наукової бібліотеки ім. Якуба Коласа НАН Білорусі (Мінськ, Білорусь) **Ж. М. Молчан** виступила з доповіддю-презентацією «Автоматизація бібліотечних процесів на основі сучасних проектних рішень радіочастотної ідентифікації (RFID) об'єктів». Аудиторію було поінформовано про досвід роботи Центральної наукової бібліотеки НАН Білорусі з автоматизованою інформаційною системою обліку бібліотечних фондів на базі технологій радіочастотної ідентифікації (RFID). Згадана система експлуатується бібліотекою з 2011 р. Вона дає змогу забезпечити автоматизацію основних процесів роботи бібліотеки, включаючи автоматизовані робочі місця співробітників відділів комплектування та обробки, фондів, читальних залів, робочих місць книговидачі та роботи з абонементом, МБА, реєстрації читачів. Облік і контроль переміщення читачів, фонду виконується автоматично за допомогою RFID-обладнання. Кожне переміщення читача, або одиниці зберігання ініціює генерацію події і його фіксацію в автоматизованій системі. Створені рішення інтегруються з діючими системами автоматизації бібліотеки, що забезпечує незмінність основних технологічних процесів для співробітників бібліотеки.

Генеральний директор Національної історичної бібліотеки України **А. В. Скорохватова** і Президент Асоціації користувачів системи ІРБІС в Україні **Л. З. Рудзький** у спільній доповіді «Оцифрування каталогів і колекцій Національної історичної бібліотеки України: результати і перспективи» розповіли про досвід роботи зі збереження та популяризації культурно-історичної документної спадщини світового і загальнонаціонального значення, зосереджених у фондах Національної історичної бібліотеки України, засобами АБІС ІРБІС.

Керівник проектів ТОВ «Електронні архіви України» **І. Р. Зінькова** у своїй доповіді «Принципи та методологія створення цифрових інформаційних ресурсів» поінформувала слухачів про світовий досвід створення електронних бібліотек, зокрема, які глобальні проекти оцифрування виконуються в світі, які існують етапи проведення таких робіт, які ризики і проблеми можуть виникати при їх реалізації. Доповідачка ознайомила присутніх з методологією створення цифрових інформаційних ресурсів у бібліотеках України.

Заст. директора з наукової роботи Книжкової палати України імені Івана Федорова **Г. О. Гуцол**, оприлюднила доповідь-презентацію «Інноваційні проекти Книжкової палати України в соціокомунікативному просторі держави». Доповідачка охарактеризувала десять інноваційних проектів, які виконує Книжкова палата України з 1997 р.: «Централізована каталогізація»; «Інформаційний портрет регіону»; «Класифікаційна система України»; «Книги України»; «Книги, що є в наявності та друкуються»; «Електронна державна бібліографія»; «Переведення на електронні носії історичних фондів Державного архіву друку Книжкової палати України імені Івана Федорова»; «Формування національного газетного фонду України»; «Державний електронний депозитарій друкованої спадщини України»; «Пам'ять України».

Спільний виступ заст. директора Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **В. М. Волинцев** і головного бібліотекаря цієї ж бібліотеки **М. Л. Друченко** був присвячений питанням роботи з безкоштовним наукометричним інструментарієм для визначення рейтингів наукових журналів та науковців. Автори проаналізували портал SCImago Journal & Country Rank, який включає в себе наукові індикатори для наукової періодики та країни загалом, що розраховуються, виходячи з бази даних SciVerseScopus з 1996 р. Як наголошувалося, ці індикатори можуть бути використані для аналізу, оцінки наукового видання та публікаційної активності країни. Платформа бере свою назву від індикаторів SCImago Journal Rank (SJR), який є розвитком широковідомого алгоритму Google PageRank. Цей портал – альтернатива імпаکت-фактора, заснованого на даних Web of Science. Також розглядалося програмне забезпечення Publish or Perish, призначене для пошуку та аналізу наукових цитувань. Воно використовує інформаційні ресурси пошукової системи Google Scholar для отримання необроблених цитат, а потім аналізує їх і виводить такі статистичні дані: загальна кількість статей, загальне число цитувань, середнє число цитувань на статтю, середнє число цитувань на автора, середнє число цитувань на рік, індекс Хірша, індекс Егга, сучасний h-індекс. У рамках аналізу наявного наукометричного інструментарію доповідачі зробили такий висновок: якою б досконалою не була методика оцінки науки загалом чи окремої її одиниці (вченого, інституту, країни), якщо вона ґрунтується лише на одному показнику – її недостатньо для оцінки науки чи порівняння між собою журналів, авторів, організацій.

Зав. наукової бібліотеки Інституту біології південних морів ім. О. О. Ковалевського НАН України (м. Севастополь) **О. А. Акімова** у своїй доповіді розкрила нинішній стан та перспективи розвитку репозиторію Інституту біології південних морів. У якості платформи електронного репозиторію Інститут використовує версію програмного продукту з відкритим кодом DSpace, модифіковану в рамках проекту IOC/IODE UNESCO (Intergovernmental Oceanographic Commission/International Oceanographic Data and Information Exchange) OceanDocs. На сьогоднішній день у репозиторії Інституту зібрано та організовано в колекції повнотекстові версії майже 2800 файлів статей з журналів «Морський екологічний журнал», «Біологія моря» і «Екологія моря», що видаються Інститутом, а також 170 повних текстів книг, тез конференцій тощо. Планується сканувати всі роботи співробітників Інституту, починаючи з перших років існування Севастопольської біологічної станції і розмістити повні їх тексти у репозиторії з урахуванням авторських прав. Для за-

безпечення ефективного контролю за роботою репозиторія до нього була підключена система статистики та аналізу робочих журналів, що дає змогу збирати досить детальну інформацію про його діяльність: кількість унікальних відвідувачів, кількість візитів та їх тривалість, пошукові ключові фрази і слова, посилання на репозиторій із зовнішніх джерел, найбільш популярні сторінки тощо. Для забезпечення більш точної і детальної статистики (наприклад, які статті скільки разів проглядалися або завантажувалися відвідувачами) в останню версію програмного забезпечення репозиторія було додано окремий модуль статистики.

Старш. науковий співробітник Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, зав. міжвідомчої лабораторії теорії і практики наукометрії МОНмолодьспорту України і НАН України, канд. хім. наук **В. П. Рибачук**, старш. науковий співробітник цього ж центру, канд. хім. наук **Н. Г. Віденіна** оприлюднили спільну доповідь «Оцінювання та стимулювання публікаційної активності наукових установ: новий методичний інструментарій». У виступі було розкрито систему критеріїв і показників, що використовувалися в попередній державній атестації 82 бюджетних наукових установ, проведеної Держінформнауки України у 2012 р. Ця методика дає змогу здійснювати комплексне оцінювання їх публікаційної активності, рівня та динаміки наукових досліджень, міжнародного визнання результатів, інтеграції установи у світовий науковий простір. Вона забезпечує більш високий рівень об'єктивізації оцінювання діяльності наукових колективів, стимулює розвиток їх творчого потенціалу. Тому, на думку авторів, доцільно продовжувати методологічні дослідження і розробки з удосконалення практики застосування наукометричних індикаторів для оцінювання та оптимізації діяльності наукових установ країни.

Гол. інженер ЦБС Оболонського району м. Києва **О. А. Білостоцький** у своїй доповіді презентував новий проект, що реалізується на базі веб-сайта ЦБС Оболонського району. Його суть – надати користувачу зручний інструментарій для отримання інформації краєзнавчого характеру про ті місцевості, в яких знаходяться бібліотеки ЦБС. Доповідач наголосив, що накопичення та обробка краєзнавчої інформації є важливою функцією як публічних бібліотек, так і бібліотек для дітей. Раніше для цього використовувались збірки матеріалів на паперових носіях: отримуючи певні періодичні видання, бібліотекарі перевіряли – чи містять вони інформацію про місцевість, де знаходиться бібліотека, при наявності таких матеріалів – робили їх ксерокопії, підшивали у спеціальні папки тощо. З поширенням комп'ютерних технологій відповідні бібліографічні записи акумулюються в електронних базах даних та використовуються в електронних презентаціях. З появою у ЦБС Оболонського району власного веб-сайта краєзнавча інформація подається на ньому. Увага до цієї теми спричиняє досить високий рейтинг ресурсу серед інших сайтів даного тематичного спрямування. Серед матеріалів з краєзнавства, розміщених на веб-сайті ЦБС, можна відзначити (як найбільш популярні у відвідувачів): бібліографічні записи про район Куренівка, тематичні добірки гіперпосилань «Оболонь в Інтернеті» та «Куренівка в Інтернеті».

Пров. інженер НТБ ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **А. В. Кузнецов** у своїй доповіді «Світова цифрова бібліотека у цифрах» навів цікаву статистичну інформацію про динаміку поповнення фондів цієї бібліотеки та їх склад

за географічною, хронологічною, тематичною, видовою ознаками. Він наголосив, що найбільш активними інституціями, чий матеріал знайшли своє відображення в проєкті, стали установи з Аргентини, Сполучених Штатів Америки, Німеччини, Бразилії. Загалом станом на жовтень 2012 р. у Світовій цифровій бібліотеці вже накопичено 6330 об'єктів. Від України інформацію надали Національна парламентська бібліотека (30 об'єктів), НБУВ (3 об'єкти), Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» і Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» (по одному об'єкту).

У низці повідомлень учасників секційного засідання розглядалися питання посилення інноваційної складової в процесі розвитку бібліотечно-інформаційного та інформаційно-аналітичного обслуговування користувачів, проблематика міжбібліотечної взаємодії при використанні сучасних інтернет-технологій та управлінні знаннями в бібліотечних комплексах і мережах. Зокрема, свої виступи презентували: директор Центральної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка для дітей м. Києва, канд. іст. наук **В. О. Копанєва** («Електронне середовище бібліотеки для дітей»); наук. співробітник НБУВ **О. І. Жабін** («Вебметричні дослідження бібліотечних сайтів»); генеральний директор агенції «Матрікс» **Т. І. Березна** і головний технолог агенції **О. В. Квашук** («Засоби контролю якості бібліографічних записів в АБІС ІРБІС»); директор наукової бібліотеки Української академії банківської справи НБУ, м. Суми **Н. О. Петрина** («Інституційний репозитарій Української академії банківської справи Національного банку України»); кер. департаменту бібліотечних і архівних систем ТОВ «Фолгат» **О. С. Овсак** («Сканування документів за запитом користувачів: тенденції та сучасне обладнання»); пров. науковий співробітник Інституту програмних систем НАН України, канд. фіз.-мат. наук і наук. співробітник цього ж інституту **Г. Ю. Проскудіна** («Концептуальна інформаційна модель електронних ресурсів НАН України»); зав. відділів Національної бібліотеки України для дітей **Н. Й. Дзюба** і **В. М. Красножон** («Правова культура в Інтернеті: дитяча бібліотека інформує, вчить, роз'яснює»); гол. бібліотекар НТБ ім. Г. І. Денисенка Національного

технічного університету України «Київський політехнічний інститут» **О. М. Бруй** («Трансформація сучасної бібліотеки: від функціонального до процесно-орієнтованого підходу»).

Загалом матеріали секції «Стратегії технологічної модернізації наукових бібліотек» дають змогу зробити такі висновки:

1. Прогнозування напрямів функціонально-структурних трансформацій бібліотек в умовах глобального електронного середовища потребує спрямування наукових досліджень на перегляд парадигм бібліотекознавства і створення нової концепції їх діяльності.

2. Бракує міжбібліотечної координації при створенні фонду електронних версій сучасних наукових видань; оцифруванні історико-культурної спадщини; архівуванні плинних наукових і суспільно значущих документів українського сегмента мережі Інтернет.

3. Необхідна активізація бібліометричного моніторингу розвитку науки в Україні, підготовки оглядово-аналітичних матеріалів щодо стану вітчизняного академічного середовища та рейтингів наукових установ і провідних вчених за показниками світових наукометричних систем.

4. Розвиток нормативно-правової бази щодо формування та використання електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів доцільно здійснити в рамках Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI», серед завдань якої на МОНмолодьспорту та НАН України покладається «урегулювання питань, пов'язаних з авторським та суміжними правами, електронними інформаційними ресурсами, статусом електронних видань, передачею до бібліотек електронних копій тиражованих видань».

Леонід Костенко,

зав. відділу НБУВ,
канд. техн. наук

Тетяна Сищенко,

наук. співробітник НБУВ,
канд. наук із соціальних комунікацій

Бібліотека і розвиток доступу до правової та соціально значущої інформації

У роботі секції «Бібліотека і розвиток доступу до правової та соціально значущої інформації» взяло участь 39 осіб, серед яких – провідні фахівці Київського національного економічного університету, Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Національної академії внутрішніх справ, УРЖ «Джерело», Рівненського державного гуманітарного університету, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

На суд громади було представлено 33 доповіді, в яких розглянуто цілий комплекс проблем: виконання бібліотеками ролі суспільних центрів управління сучасними інформаційними потоками у системі соціальних комунікацій, зок-

рема у забезпеченні доступу до правової та соціально значущої інформації; тенденції розвитку та визначення місця бібліотек у системі політико-правової комунікації, специфіка представлення бібліотеками досягнень національної правової думки, урізноманітнення інформаційно-аналітичної продукції бібліотек в умовах поширення електронних технологій; застосування інформаційно-аналітичними структурами бібліотек сучасних інформаційних технологій в управлінні інформаційними потоками, сучасна інформаційна основа аналізу процесів соціальних комунікацій тощо.

Різні аспекти функціонування сучасних бібліотек у соціокомунікативному процесі були висвітлені у доповідях старш. наукового співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Ворошилова**, старш. наукового співробітника НБУВ, канд. екон. наук